

ТАВАККАЛ ЧОРИЕВ

ЗАБОНИ МОДАРИЙ

Èèòí áè äàðñî áàðî è äîíí èøîí ÿçîí è
ñèí Õè 1-òí è ì àèðááµí è òàúèè è
ì è ÿ àè òí òí ï

Нашри нӯҳум

Ààçî ðàðè òàúèè è òàè°è
Ðàñîí òáèèèèèè Ûçááèèèèèè òàñàè° ì àì òáààñò

УЎК 811.222.8(075)+372.881.1(075)
КБК 81.Точ-9
Ч-78

Муҳаррири масъул:

А. Воҳидов – дотсенти кафедраи
забон ва адабиёти тоҷики ДДС

Муқарризон:

1. **И.Эшонқулов** – доктор (PhD)-и улуми фалсафа роҷеъ ба фанҳои филологии кафедраи забон ва адабиёти тоҷики Донишгоҳи давлатии Тирмиз;

2. **Г. Адашуллоева** – доктор (PhD)-и улуми фалсафа роҷеъ ба фанҳои филологии кафедраи забон ва адабиёти тоҷики Донишгоҳи давлатии Самарқанд;

3. **Ҷ. Ҷумаъқулов, К. Ҷамаҳматов** – омӯзгорони кафедраи забон ва адабиёти тоҷики Донишгоҳи давлатии Тирмиз.

Аломатҳои шартӣ:

— дар хотир нигоҳ доред

— машқҳои мантиқӣ

— фикратонро аз рӯи расм
баён кунед

— ба саволҳо ҷавоб диҳед

— вазифаи хонагӣ

**Аз ҳисоби маблағи Бунёди мақсадноки
китоби республика чоп шудааст.**

ISBN 978-9943-01-062-8

© Чориев Т.Р., 2011–2019

© ХЭТН «O'ZBEKISTON», 2011–2019

КОРБАСТИ ОВОЗ ВА ҲАРФ ДАР КАЛИМАҲО

ДАРСИ 1

Талаффузи овоз ва ҳарфҳо

Машқи 1. Бо риояи талаффузи овозу ҳарфҳо шеърро равон ва бурро хонед.

ТҶҲҒҒАИ БОБОИ БАҒҒИ

- Кӣ омаду кӣ омад?
- Бобои бағғи омад!
Аз раҳаки дур омад,
Бо халтае пур омад.
- Чӣ оварду чӣ овард?
- Бодому чормағз овард.
Ҳалвову себу лимӯ,
ТҷҲҒҒаи нағз овард.
- Ҳам ноку анор овард,
Ҳам «5»-у «4» овард.
- Баҳри ки ин «5»-у «4»?
- Баҳри Далеру Анор!

Ҳамроҳ Авлиёпур

Машқи 2. Калимаҳои зеринро ба дафтар хушхат нависед.

Замин, хушхаво, зебанда, ҷонфидо.

ДАРСИ 2.

Ҷобачогузори ҳарфҳо

Машқи 3. Ба ҷойи нуқтаҳо ҳарф ва овозҳои садонокӣ мувофиқро гузошта, шакли пурраи калимаҳоро нависед.

з.м.ст.н, б.рф, х.н.к, ҳ.в., с.нф.

Садонокҳо барои истифода: и, о, а, у.

Машқи 4. Аз ҳарфҳои бурида калимаҳои ҶОҒ ва ҒОЗ созад.

О

Ғ

З

Машқи 5. Ҳарфҳои пошхурдаро ҷобачо гузошта, ҷумлаи «Ўзбе-

кистон ватани мо аст»-ро тартиб диҳед.

Ү	Е	С	Н	Т	И	А
З	К	Т	В	А	М	С
Б	И	О	А	Н	О	Т

Машқи 6. Дар вақти ба дафтар навиштани калимаҳои зерин ба ҷойи нуқтаҳо ҳарфҳои мувофиқро ёфта гузоред.

Қал...м, хо..., б...м, ш...б, да-
...ахт, к...тоб, ра...м, ҷ...ма, му...ғ,
м...ва.

Ҳарфҳои барои истифода: а, н, у,
р, с, о, е, и.

Намуна: Қалам.

ДАРСИ 3.

Иҷрои машқҳои 7–10

Овозҳои бо ҳарфҳои навишта мешаванд.

Машқи 7. Калимаҳои нопурраро бо гузоштани ҳарфҳо дар шакли пурра ба дафтар рӯбардор кунед.

...нор, ...ӯча, ...ел, ...еб,
...олӣ, ...ок, ...он, ...ола.

Машқи 8. Аз рӯи расм бо гузоштани ҳарфҳои номҳояшонро нависед.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--

--	--	--	--	--	--	--

Номҳояшон: дучарха (деписолев), ҳавопаймо (тёломас), қатора (дзеоп), чархбол (тёлотрев)

Машқи 9. Бо назарандозӣ ба расм ва хондани ҷумлаҳо имкониятҳои фароҳами компютерро номбар кунед.

Компютер – дӯсти ёрирасон

1. Ҳарф ва овоз-хоро дар хотир нигоҳ медорад. 2. Калимаҳои дилхоро дарёфт менамояд. 3. Дар хондан ва тайёр намудани матн ёрӣ мерасонад. 4. Барои тамошои филмҳо диққатро ҷалб менамояд.

Машқи 10. Номи ашёҳои хонишро ба дафтар нависед. Миқдори ҳарфу овозҳояшонро муайян кунед.

Намуна: китоб (панҷ овоз, панҷ ҳарф).

ДАРСИ 4.

Дарёфти овозҳои мувофиқ

Машқи 11. Ба ҷойи нуқтаҳо овоз ва ҳарфҳои мувофиқ гузошта,

калимаҳоро дар шакли пурра ба дафтар нависед.

Му...ча, ғу...ча, саб..., ма...са, ш...лӣ

Машқи 12. Мувофиқи ном садои хоси паррандаҳоро муайян намуда, ҷумлаҳо тартиб диҳед.

Гунҷишк	Хурӯс
Кабӯтар	Зоғ
Мусича	Мурғобӣ

Овозҳои хос: чириққос мезанад, қур-қур мекунад, ку-ку мегӯяд, қу-қу гӯён ҷеғ мезанад, қар-қар мекунад, ғақ-ғақ мегӯяд.

Машқи 13. Бо ҳарфҳои мувофиқи калимаҳои нопурраи таркиби ҷумлаҳоро дар шакли пурра нависед.

Яхлолакбозӣ

Рӯйи ҳавзи маҳа...ла ях баст. Мо ба...д аз дарс ба он ҷо рафтем. Ҷамроҳи шарикдарсон ва д...стон я... молакбозӣ кардем.

Овоз ва ҳарфҳо барои истифода:

ӯ, х, л, ъ

Машқи 14. Чистонҳоро хонед. Бо гузоштани ҳарфи мувофиқ ҷавобашро ёбед.

Дар тори бед,
Тухми сафед. (Ба...ф)

Шаб пур бошад, нур резад,
Рӯз, ки шуд, мегурезад. (Си...о...а)

ДАРСИ 5.

Иҷрои машқҳои 15–19

Машқи 15. Ба ҷойи нуқтаҳо ҳарфу овозҳои заруриро нависед.

А...оба, д...ҳа, ша...р, за...д,
к...ча, бо..., ни...ол, па...та,
ч...шм, н...н, с...б.

Машқи 16. Шеърро равон ва бурро хонед. Калимаҳои гуногунмаъноӣ бо

як ҳарфу овоз фарқунандаро муайян кунед.

Соли нав

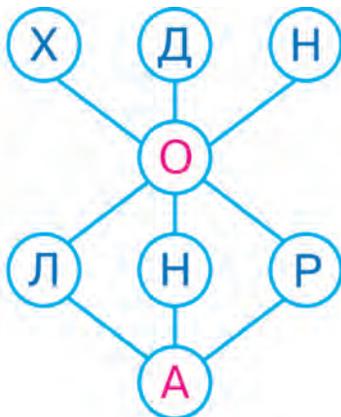
Дар гирди арча бо фараҳ
Мо рақсу бозӣ мекунем,
Бобои Барфиро зи худ
Хурсанду розӣ мекунем.
Бар ӯ ҳикоят мекунем
Аз хониши аълои худ,
Аз орзуҳои накӯ,
Аз шавқи беҳамтои худ.

Наимҷон Назирӣ

Машқи 17. Хонед ва гӯед, ки калимаҳои поёни аз кадом ҳарфу овозҳо таркиб ёфтааст.

ХОН
ХОЛА
ХОНА
ХОЛ
ХОР
ДОН

ДОНА
ДОР
НОР
НОЛА
НОН
ЛОНА

Машқи 18. Калимаҳоро хонед, овозу ҳарфҳои миқдорашон баробару нобаробарро дар алоҳидагӣ нависед.

Хиёбон, боғбон, саёҳат, сайр, феврал, яхмолак, дӯстӣ, неъмат, анъана.

Машқи 19. Калимаҳои додашударо ба дафтар хушхат нависед.

Ватан, кишвар, маскан, манзил.

ДАРСИ 6.

Иҷрои машқҳои 20–22

Машқи 20. Аз поён ба боло хонда, номҳояшонро номбар кунед.

Б
О
Т
И
К

Р
Т
А
Ч

Л
О
М
З
Р
А
Д

Машқи 21. Аз чанд ҳарф ва овоз иборат будани калимаҳоро гӯед.

Ширкат, деҳа, ҳаёт, зиндагӣ, осуда, фаровон, тилло, бисёр, гиря.

Машқи 22. Панҷто калимаи дилхоҳ нависед. Миқдори ҳарфу овоз-ҳояшонро муайян кунед.

ДАРСИ 7.

Афзоиш ва ихтисоршавии ҳарфу овозҳо

Машқи 23. Хонед ва дигаргун шудани калимаҳоро фаҳмонед.

Аъло-ало, ака-акка, шеър-шер, суръат-сурат

Машқи 24. Ҳарфу овозҳои ихтисор шударо муайян кунед.

Чашма-чашм, дона-дон, хола-хол,
мушт-муш, гӯш-гӯшт.

Машқи 25. Монанди мисолҳои машқи болоӣ калимаҳои дилхоҳ нависед.

Машқи 26. Аз рӯи расми дарахтон фаслҳои солро номбар кунед ва ба дафтар нависед.

Машқи 27. Панди бузургонро ба дафтар хушхат нависед. Калимаи аз ҷиҳати маъно бо як ҳарф фарқкунандаро муайян кунед.

Хониш – аз дониш

Дониш – аз хониш

Аввал андеша, баъд гуфтор.

ДАРСИ 8.

Иҷрои машқҳои 28–32

Машқи 28. Калимаҳои зеринро ҷуфт-ҷуфт хонед. Баъд аз он аз ҷиҳати талаффуз ва маъно фарқиҷияташонро гӯед.

бад – баъд	шер – шеър
тана – таъна	ало – аъло

Машқи 29. Матнро хонед, аз чанд ҳарфу овоз иборат будани калимаҳои бо ранги сиёҳ навишташударо номбар кунед.

Моҳи январ

Январ моҳи **дуюми** фасли зимистон аст. **Соли нав** бо фарорасии ҳамин моҳ оғоз **меёбад**. Модаркалону **бобоён** ин моҳро **чилла**, **далв** ҳам **мегӯянд**. Деҳқонон дар ин моҳ заминҳои **побелу шудгоркардаро** аз об пур мекунанд. Хурду калон идҳои **Соли нав**, **Муҳофизони Ватанро** **шоду**

хуррам пешвоз мегиранд. Таълим-гирандагон дар ду ҳафтаи аввали ҳамин моҳ ба **таътил** баромада истироҳат мекунанд.

Дар охири ҳамин моҳ дар кишварҳои иқлимашон гарм **картошка**, **пиёз** кишт карда мешавад. Ниҳолҳои **мевадору бемева** шинондаву парвариш меёбанд.

Бачагон яхмолакбозӣ мекунанд. Кори коркунони соҳаи хизматрасонӣ бисёр мегардад.

Машқи 30. Чистонҳоро хонед ва ҷавобашро гӯед.

Рангзарди рӯи ҷаҳон,
Гармиаш бахти ҷаҳон.

Гилеми заррин,
Бораш вазнин.

Як порча абри сиёҳ,
Меравад сӯи ҳаво.

Машқи 31. Калимаҳои зеринро дуборӣ хонед: аввал тез, баъд оҳиста ва бурро.

1

хурсанд
баланд
каланд
омаданд
фарзанд

2

дастгоҳ
пасттар
дастгир
истгоҳ
ростгӯй

3

ҷаҳл
қаҳр
заҳр
шаҳр
саҳл

Машқи 32. Калимаҳои нависед, ки бо ихтисору иловаи ҳарфҳо аз ҳамдигар фарқ намоянд.

Намуна: каланд – баланд.

ДАРСИ 9.

Иҷрои машқҳои 33–37

Машқи 33. Ба ҷойи нуқтаҳо ҳарфҳои мувофиқро гузошта, калимаҳо созед.

но..., хо..., ко..., гело..., бодо...,
ро..., зо..., шамо...

Машқи 34. Бо риояи талаффузи дурусти ҳарфу овозҳо калимаҳоро хонед.

Нақш, шакл, раҳм, қадр, пашм, базм.

Машқи 35. Калимаҳоро аз рост ба чап, сипас баръакс хонед. Мисли намуна якчанд калимаи дилхоҳ нависед.

Намуна: Амон-нома, зоғ-ғоз, шир-риш.

Машқи 36. Матнро хонед, ҷумлаи дюмро ба дафтар хушхат нависед.

Барф

Рӯзҳои зимистон дашт барфпӯш мегардад. Барф барои дашту боғҳо фоидаовар аст. Гандумҳои дар фасли тирамоҳ кишткардаи деҳқонон зери барф хуб нигоҳ дошта мешаванд. Замин аз обҳои барф сероб мегардад.

Машқи 37. Панҷто калимае нависед, ки бо ҳарфу овозҳои иловагӣ аз ҳамдигар фарқ кунад.

Ҳарфҳо	Тартибу рақами ҳарфҳо	Ҳарфҳо	Тартибу рақами ҳарфҳо	Ҳарфҳо	Тартибу рақами ҳарфҳо
Аа	1	Йй	13	Ўў	25
Бб	2	Кк	14	Фф	26
Вв	3	Ққ	15	Хх	27
Гг	4	Лл	16	Ҳҳ	28
Ғғ	5	Мм	17	Чч	29
Дд	6	Нн	18	Ҷҷ	30
Ее	7	Оо	19	Шш	31
Ёё	8	Пп	20	Ъ	32
Жж	9	Рр	21	Ээ	33
Зз	10	Сс	22	Юю	34
Ии	11	Тт	23	Яя	35
Ў	12	Уу	24		

ДАРСИ 10.

Алифбо дар рақамҳо

Машқи 38. Рақамҳои бо ҳарфҳо алоқамандро дар хотир нигоҳ доред. Ҳарфҳоро аз рӯи тартиби алифбо номбар кунед.

Машқи 39. Чистонро хонед, ҷавобашро гӯед. Ба калимаҳо ҷудо карда, ҳарфҳояшро бо рақамҳо ишора кунед.

Зард асту зардолу не,
Сафеду шафтолу не. (мхуТ)

Машқи 40. Мева ва сабзавотҳои бисёрдонро муайян намуда, номашонро бо тартиби ҳарфҳои алифбо ба дафтар нависед.

Машқи 41. Тезгӯякро бо як нафасгирӣ тез ва бурро талаффуз кунед.

Дар як ҳавлӣ ду тутча,
Ин тутча читу тутча!

Машқи 42. Номи аҳли оилаатонро аз рӯи тартиби ҳарфҳои алифбо нависед.

ДАРСИ 11.

Иҷрои машқҳои 43–45

Машқи 43. Ба ҷойи рақамҳо ҳарфҳоро гузошта, номи предметҳоро нависед.

17, 19, 28

1, 2, 21

2, 19, 21, 19, 18

2, 1, 21, 26

Машқи 44. Ному насабатонро ба дафтар нависед. Баъд аз он ҳарфҳоро ба рақамҳо табдил диҳед.

Д	и	ё	р	а	и	А	ҳ	м	а	д	з	о	д
6	11	8	21	1	11	1	28	17	1	6	10	19	6

 Машқи 45. Тезгӯякро бо як нафас тез ва бурро талаффуз кунед. Ҳарфҳои калимаҳоро ба рақамҳо табдил диҳед.

Шохи сада – серсоя.

ДАРСИ 12.

Иҷрои машқҳои 46–49

Машқи 46. Сухани пандомӯзро ба дафтар рӯбардор кунед. Баъд аз он ҳарфҳои таркиби калимаҳоро бо рақам ишора кунед. Барои дӯст ҷонатро фидо кун.

Машқи 47. Ададҳои аз 1 то 10-ро бо ҳарф нависед.

 Машқи 48. Аз тартиби рақамҳои алифбои саҳифаи 18 истифода бурда, номи предметҳоро бо ҳарф нависед.

20 1 27 23 1, 2 1 21 4,

23 1 27 23 1 29 19 21 17 1 5 10,
 14 1 2 25 23 1 21, 1 18 4 24 21,
 14 1 21 1 17,
 22 1 23 11 16,
 15 1 16 1 17,
 14 11 23 19 2,
 17 24 21 5 19 2 12,
 19 26 23 19 2 20 1 21 1 22 23

Машқи 49. Аз «Алифбо ҳарфҳои танҳо шаклан хурдро муайян намуда, бо онҳо сетой калима нависед.

Намуна: Барфӣ, маъно.

ДАРСИ 13.

Табдилшавии ҳарфу овозҳо

Машқи 50. Ҳарфҳои ба ҷойи ҳамдигар кор фармударо муайян кунед. Баъд аз он калимаҳои нависед, ки аз ҷиҳати маъно бо ҳарфи корфармуда аз ҳамдигар фарқ кунанд.

Барф-ҳарф, дил-фил, кино-бино, хона-шона, лола-хола, ҳам-нам, хон-мон.

Машқи 51. Ҳарф ва овозҳои табдилшударо номбар кунед. Фарқияти калимаҳоро аз ҷиҳати маъно баён намоед.

Раста-даста-хаста,
даст-паст-шаст-ҷаст.

Машқи 52. Калимаҳои дилхоҳи бо як ҳарфу овоз аз ҳамдигар фарқ кунандаро нависед.

Н а м у н а : Анбӯр-занбӯр.

ДАРСИ 14.

Иҷрои машқҳои 53–55

Машқи 53. Ба ҷойи нуқтаҳо ҳарфҳои мувофиқ гузошта, калимаҳои аз ҷиҳати маъно фарқкунанда тартиб диҳед.

...аҳор, ...ар, ...ок, ...ода, ...агоҳӣ.

Ҳарфҳо барои истифода: б, н, п, х, т.

Машқи 54. Мисли намуна калимаҳои бо як ҳарфу овози аз ҳамдигар фарқкунанда нависед.

Намуна: зар-сар-бар-пар.

Машқи 55. Ҳамсадоҳои бар ивази ҳамдигар кор фармудашударо муайян намоед.

Боғ-доғ, салом-калом, тар-бар, тор-хор.

ДАРСИ 15.

Ҳарфҳо ва овозҳои садонок

а, о, у, ў, и, э ҳарфҳо ва овозҳои садонок мебошанд.

Машқи 56. Бо садонокӣ дар байн буда калимаҳо тартиб диҳед. Калимаҳои ҳосилшударо аз пеш ба қафо ва аз қафо ба пеш хонед.

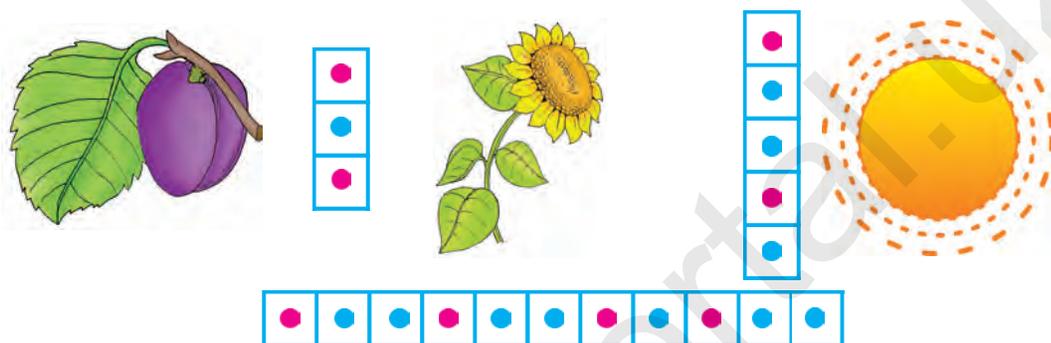

Машқи 57. Садонокӣ а-ро дар аввал, мобайн ва охир кор фармуда, калимаҳо нависед.

Машқи 58. Калимаҳои зеринро ҷуфт-ҷуфт хонед ва тарзи навишташонро дар хотир нигоҳ доред.

Роҳ-раҳ, моҳ-маҳ, коҳ-каҳ, даҳон-даҳан.

Машқи 59. Номи предметҳои дар расм бударо дар катакчаҳои холӣ нависед. Мавриди истифодаи садоҳои о-ро муайян кунед.

Саволҳо:

1. а, о, у, ў, и, э чӣ гуна ҳарфу овозҳоянд?
2. Ҳарф ва овозҳои садонок миқдоран чандтоянд?

Машқи 60. Садоҳои о-ро дар аввал, мобайн ва охир қор фармуда, шашто калима нависед.

ДАРСИ 16.

Иҷрои машқҳои 61–65

Машқи 61. Бо садоҳои мобайни калимаҳо тартиб диҳед.

Машқи 62. Калимаҳоро хонед ва аз ҷиҳати маъно фарқияташонро гӯед.

Гул – гӯл, бӯр – бур, кӯш – куш, мӯр – мур.

Машқи 63. Талаффуз ва навишти дурусти калимаҳоро муайян кунед.

Кӯр – кур, рӯз – руз,
кабӯтар – кабутар, хӯрок – хурок,
пӯшок – пушок, ҷӯй – ҷуй,
ҷӯш – ҷуш.

Машқи 64. Дар байни калимаҳо садоноки **у**-ро гузошта, ба дафтар рӯбардор кунед.

Шод... хуррам, об... ҳаво, барф... борон, хурд... калон, нек... бад, бол... пар, шавқ... ҳавас, кишт...кор.

Машқи 65. Пеш ва пас аз ҳамсадоҳи шадда садоноки а-ро гузоред. Калимаҳоро ба дафтар нависед.

● л л ●

● р р ●

● к к ●

ДАРСИ 17.

Иҷрои машқҳои 66–70

Машқи 66. Ба ҷойи нуқтаҳо ҳарф ва овозҳои садонокро гузошта, калимаҳоро дар шакли пурра ба дафтар рӯбардор кунед.

Ш...на, ҷом..., х...рр...м, м...ъно,
м...мл...к...т, з...вқ, д...ст, к...б...тар.

Машқи 67. Садоноки э-ро дуруст таллафуз кунед. Калимаҳоро хонед.

Элак, элакбоф, элакфурӯш, эрод,
эҳсос, эҳтиром, эҷод,

Машқи 68. Садоноки и-ро дар аввал, мобайн ва охир кор фармуда, калима нависед.

Намуна: Кит, тимсоҳ, фил

Машқи 69. Чистонҳоро хонед ва ҷавобашонро аз рӯи расм гӯед. Садонокҳои дар номи паррандагон истифодашударо номбар кунед.

Камзӯлчааш махмалин,
Мӯйҳои он тиллогин.
Дар саҳро мисли ӯ нест,
Кокулдори нозанин.

На зоғ асту на кафтар,
Лекин дорад болу пар,
Рӯз меҳобад дар хона,
Сайр мекунад шабона.

Машқи 70. Ҳарф ва овозҳои садонокро дар аввали калимаҳо кор фармуда, мисолҳо нависед.

ДАРСИ 18.

Ҳарф ва овозҳои ҳамсадо

б, в, г, ғ, д, ж, з, й, к, қ,
л, м, н, п, р, с, т, ф, х, ҳ,
ҷ, ҷ, ш, ъ ҳарф ва овозҳои
ҳамсадоянд.

Машқи 71. Калимаҳоро хонед, ҳарфҳои ҳамсадоро бо гузоштани рақам муайян кунед.

Баланд, барзагов, бемор, бедор, паланг, палос, пайкар, парда, панҷа, парвоз, парчам.

Машқи 72. Ба талаффузи ҳамсадоҳои к ва г эътибор дода, калимаҳоро хонед. Маъно ва фарқиаташонро гӯед.

Гулча – кулча, рубоб – кабоб, кам – ҳам, харҷ – карҷ, наво – даво, гаҳ – қаҳ.

Машқи 73. Ба катакчаҳои ҳоли ҳамсадои ҳ-ро гузошта, порчаи шеърро хонед.

- ҳарфи алқа бар гӯш,
 ар дам расад ба ар гӯш.
 дар исоби ар кор,
 ар ла за аст даркор.
 ушат ба арфи не ,
 усни хат мешавад бе .

Машқи 74. Бо риояи талаффузи дурусти ҳамсадоҳо калимаҳои поёниро бо овози дилнишин такрор хонед.

Бабр, ҷабр, сабр, чатр, сатр,
нақш, чанг, чарх.

 Машқи 75. Ҳарфҳои ҳамсадо ва садонокро аз рӯи тартиби ҳарфҳои алифбо дар алоҳидагӣ нависед.

ДАРСИ 19.

Иҷрои машқҳои 76–79

Машқи 76. Бо ҳамсадоҳои аз ҳамдигар фарқкунанда калимаҳо тартиб диҳед.

Машқи 77. Порчаҳои шеърро бо риояи талаффузи дурусти ҳамсадоҳо хонед. Калимаҳои дар таркиб ду ҳарфи **р** доштара ба дафтар рӯбардор кунед.

Р ҳарфи зӯру буррост,
Р гардад бо роҳаш рост.
Р гӯяд: – Росташро гӯй.
Р-ро бурро-бурро гӯй.
Р-ро гар бурро гӯйӣ,
Рақсида «урра» гӯйӣ.

Машқи 78. Чистонро хонед ва ҷаво-
башро гӯед. Калимаҳои дуюм ва чорумро
талаффуз кунед.

Осмон – ялаққӣ,
Замин – тараққӣ. (Ҷангал)

Машқи 79. Калимаҳоро ба дафтар
рӯбардор кунед. Ба зери овозу
ҳарфҳои аз ҳамдигар фарқкунанда
хат кашед.

барф-ҳарф
хона-шона
хола-холӣ

хунук-тунук
бемор-бедор
ранг-санг

гарм-нарм
кӯза-кӯча
паст-шаст

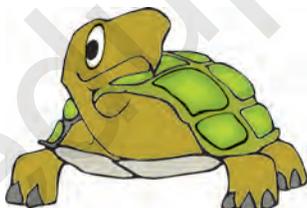
ДАРСИ 20.

Иҷрои машқҳои 80–84

Машқи 80. Ҳамсадоҳи д ва т-ро дар аввал, мобайн ва охир кор фармуда, калимаҳо нависед.

Машқи 81. Бо интиҳоби ҳарф ва овозҳои садоноку ҳамсадо аз рӯи расм номҳояшонро нависед. Шеъри поёниро хонда, ба кадом ҳарф нисбат доштанаширо гуед.

С-ро садои хос аст,
С ҳарфи пурсу пос аст.
С-ро саломии гарм аст,
Савту суруди нарм аст.
С ҳамсадои дилҳост,
Сулҳу салоҳи дунёст.

Машқи 82. Ба талаффузи овоз ва ҳарфҳо эътибор дода, калимаҳоро хонед.

Эълон, эътибор, нафъ, наъл, ваъда, фаъл, феъл.

Машқи 83. Ба қойи нуқтаҳо ҳамсадоҳи нонавиштаро гузored, сипас порчаҳои шеъриро хонед. Гӯед, ки онҳо кадом ҳарфҳоянд?

... ҳарфи думчадор аст,
... дар ило...и кор аст.
... ҳарфи ...овидон аст,
... аст, то ...аҳон аст.
... -ро ку...о макон аст?
... ояш ба пеши ..он аст.

... ҳарфи 10 монанд аст,
... аз миён пайванд аст.
... пайванди рӯ... мӯ,
... пайванди мо... ту.
... -ро донӣ, шав хурсанд,
... -сон бо ёрон пайванд.

Машқи 84. Панҷто калимае нависед, ки дар таркиб ҳамсадои **Ъ** (аломати сакта) дошта бошад.

Намуна: санъат.

ДАРСИ 21.

Иҷрои машқҳои 85–89

Машқи 85. Ба ҷойи ҳарфи аввали калимаҳои **тор**, **мӯза** ҳарфҳои **м**, **к**, **р**, **ғ**-ро кор фармуда, калимаҳо тартиб диҳед. Аз ҷиҳати маъно фарқияташонро гӯед.

Машқи 86. Порчаи шеърро хонед. Калимаҳои дар таркиб ҳарфи **ғ** доштаро ба дафтар рӯбардор кунед.

Ғ дар миён камарбанд,

Ғ медиҳад маро панд.

Ғайрат кашад ба боғат,

Ғафлат диҳад ба доғат.

Ғ дар миёни мағз аст,

Ғ-ро бидон, ки нағз аст.

Машқи 87. Хонед ва фикратонро аз рӯйи мазмун баён кунед.

Тарбияи ҷисмонӣ – бақои ҷавонӣ.

Машқи 88. Калимаҳои зеринро бо диққат хонед. Ҳарфу овозҳои фарқунандашонро номбар кунед.

Шаб – гап, соз – дос, қад – қат.

 Машқи 89. Бо интиҳоби садоноки **у** ва **ӯ** калимаҳои дилхоҳ нависед.

ДАРСИ 22.

ҲИЧО

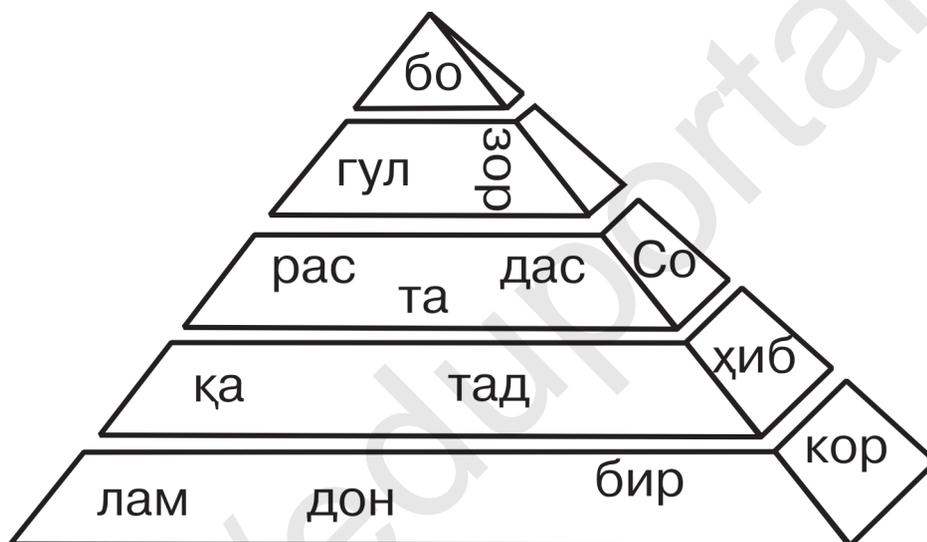
Ҳиссаи калима **ҲИЧО** ном дорад. Миқдори **ҲИЧО** ба миқдори садонокҳо баробар аст.

Машқи 90. Калимаҳои ба ҳиҷо ҷудошавандаю ҷудонашавандаро дар алоҳидагӣ нависед.

Дафтар, китоб, нон, об, мактаб,
соф, дӯст, сурх, зард, дур,
супориш, машқ.

Машқи 91. Бо ҷобачогузори ҳиҷоҳо
калимаҳо тартиб диҳед.

Машқи 92. Калимаҳои поёниро ба
ҳиҷоҳо ҷудо карда нависед.

Кӯза, лола, фаррош, табассум,
раққоса, эъзоз, нафъовар, наълбанд

Намуна: Лаб-ла-бу, пар-ран-да,
лаъ-ли-ча.

Савол:

1. Ҳиссаи калимаро чӣ меноманд?
2. Миқдори ҳиҷоҳо ба миқдори кадом ҳарфҳо баробар аст?

Машқи 93. Даҳто калимаи фикркардаатонро ба ҳиҷоҳо ҷудо карда нависед.

ДАРСИ 23.

Иҷрои машқҳои 94–97

Машқи 94. Бо ҳиҷоҳои поёни калимаҳо тартиб диҳед.

шо   гул   су   ҳо   хан   та   на
дон   руд   физ   да   мо
шамъ   хон   ран   шо   иш

Машқи 95. Калимаҳои зеринро ба ҳиҷоҳо ҷудо карда нависед.

Сухан, сӯҳбат, танаффус, таъзим, таъин, таъриф, хуррам, фаъолият, наългар.

Машқи 96. Шеърро хонед, калимаҳои дар таркиб ҳарфи қ доштаро ба ҳиҷоҳо ҷудо карда нависед.

Қ-ро қалам ба даст аст,

Қ ҳарфи ҳақпараст аст.

Қ ҳаст лоиқи қор,

Қавлаш мувофиқи қор.

Қ-ро ҳақиқате ҳаст,

Қадреву қимате ҳаст.

Машқи 97. Панҷтоғӣ калимаҳои дуҳиҷоӣ ва сеҳиҷоӣ нависед.

ДАРСИ 24.

Иҷрои машқҳои 98–101

Машқи 98. Калимаҳои поёниро ба ҳиҷоҳо ҷудо кунед.

Олам, оғӯш, осуда, ором, борон,
Комрон.

Машқи 99. Аз ҳиҷоҳои пароканда калимаҳо созед.

па	рош	ту	боҳ	ге
гӯс	рӯ	фанд	ҳй	бе
фа	ланг	мо	до	лос
ҳай	та	нот	ме	на
рас	во	ни	ҳо	ва

Машқи 100. Порчаи шеърро бо риояи талаффузи дурусти ҳамсадои **ф** хонед.

Ф ҳарфи фармонфармоист,

Феълу ҳӯи **Ф** фаҳмоист.

Ф ду дасташ дар миён,

Фақат фармояд фармон.

Ф чун калиди тиллоист.

Фаҳмидани **Ф** авлоист.

Машқи 101. Калимаҳоро ба дафтар рӯбардор карда, ба зери ҳамсадоҳои **в** ва **ф** хат кашед.

Вафо, вазифа, васф, воқиф,
фаввора, кафш, кашфиёт.

ДАРСИ 25.

Иҷрои машқҳои 102–107

Машқи 102. Калимаҳои зеринро аз рӯи тартиби алифбо ба дафтар рӯбардор кунед.

Тут, ид, моҳ, офтоб, ҷасур, хабар, фарзанд, Аҳмад, пиёз, ҳалқа, гандум, чашма, элак, наҳанг, дору, жола, ёздаҳ.

Машқи 103. Бо рақамгузорӣ номи предметҳоро нависед.

Машқи 104. Ба ҷойи нуқта ҳарфи и-ро гузошта, калимаҳоро дар шакли пурра хонед.

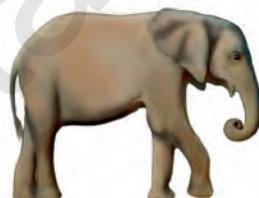
...мсол, ...мрӯз, д...рӯз,
...мт...ҳон.

Машқи 105. Бо риояи талаффузи дурусти садоноки **у** калимаҳоро хонед.

Харбуза, тарбуз, хорпушт, булбул,

Машқи 106. Ба ҷойи нуқта ҳарфҳои садоноку ҳамсадо гузошта, номи предметҳоро муайян намоед.

Машқи 107. Хонед, ҳарф ва овозҳои садонокҳоро аз рӯи тартиби алифбо нависед.

Мусичаро бин,
Рафт доначинӣ.

Кафтар биовард,
Тути заминӣ.

Акобир Шарифӣ

КОРБАСТИ КАЛИМАҶО ДАР НУТҚ

ДАРСИ 26.

Калима

Калима ном, аломат, ҳаракат ва адади предметҳоро ифода мекунад.

Машқи 108. Хонед ва гӯед, ки калимаҳои поёнӣ номи чӣҳоро ифода мекунад?

Мошоба, ширбиринҷ, шӯрбо, палав, угро, сумалак.

Машқи 109. Калимаҳои ифодакунандаи номи гулҳо ба кадом саволҳо ҷавоб мешаванд? Кадоме аз онҳо ба ғайр аз номи гул номи духтараконро ифода мекунад?

Лола, садбарг, савсан, райҳон, шому саҳар, бахмал, заъфарон, пудина.

 Машқи 110. Ашӯҳои зерин чӣ ном доранд ва барои чӣ хизмат мекунад?

 Машқи 111. Аз руйи расм ном, таъм ва шаклашонро нависед.

 Машқи 112. Хонед ва ба саволҳо ҷавоб нависед.

1. Гули муждарасон, аввалин дарахти гулкунанда, паррандаи пайғомдиҳандаи фасли баҳор чӣ ном доранд?

2. Паррандаи дар шифту болори хона лонагузор чӣ ном дорад?

Калимаҳо барои истифода: тур-на, бодом, бойчечак, фароштурук.

ДАРСИ 27.

Иҷрои машқҳои 113–117

Машқи 113. Ба кадом савол ҷавоб шудани калимаҳои ифодакунандаи номи дарахтони бемеваи дар зер навишташударо гӯед. Номи дарахтони мевадорро нависед.

Чинор, бед, сафедор, сада (ғучум), арча, маҷнунбед.

Машқи 114. Аз бузург хурд созед.

Хона – ...ча, гурба – ...ча, санг – ...ча, корд – ...ча, шамъ – ...ча, зард – ...ча, сурх – ...ча, сандуқ – ...ча.

Машқи 115. Аз ҳарфҳои **а, д, н, о, у, р, ё** ҳафт калима созед.
Намуна: дон, доно.

Машқи 116. Матро хонед, калимаҳои ифодакунандаи номи ғизои мурғи ҳилолро бо гузоштани саволҳо ба дафтар рӯбардор кунед.

Мурғи ҳилол

Гул, шохчаву барг, дон, реша, пиёзак ғизои дӯстдоштаи мурғи ҳилол мебошад. Мурғи ҳилол дар зери сангпора, ковокии сангҳо лона месозад. Ранги сар, гарданаш хокистарранги тиратоб, нӯлаш нӯгкаҷи гулобӣ мешавад. Дар нишебиҳои кӯҳ хеле чобукона медавад. 5–6 дона тухми кабудчатоби холдор гузошта, дар давоми 20–22 рӯз чӯча мебарорад.

Машқи 117. Ба калимаҳои ифодакунандаи номи маҳсулоти қаннодӣ саволҳои мувофиқ гузошта, ба дафтар рӯбардор кунед.

Шакар, набот, қанд, ҳалво, нишалло.

ДАРСИ 28.

Номи одамон ва шахсҳо

Ному насаби одамон ва шахсҳо бо ҳарфи калон навишта мешаванд.

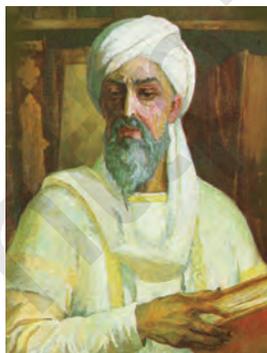
Машқи 118. Номи сангҳои қиматбаҳо ва ҷирмҳои осмониро ба номи духтаракон табдил дода нависед. Аз ҷиҳати навишт фарқашонро гӯед.

Садаф, зумрад, гавҳар, офтоб, ситора.

Машқи 119. Ҷумларо хонед ва аз рӯйи расм номҳояшонро гӯед.

Абӯалӣ ибни Сино, Амир Темур, Алишер Навоӣ бузургони кишварамон мебошанд.

Машқи 120. Хонед ва ба дафтар
рӯбардор кунед.

Наврӯз, Сӯҳроб, Муҳаббат, Фирӯза,
Убайд, Бону, Фаррух, Фирӯз, Фарҳод,
Заррина, Зебо, Гуландом, Гулрӯ,
Гулчеҳра, Раъно, Фарида, Камола.

 Машқи 121. Матнро хонед ва мазмуни
онро баён намоед.

Моҳи феврал

Феврал яке аз моҳҳои кӯтоҳтари-
ни сол мебошад. Он мисли дигар
моҳҳо 30–31 рӯзро не, балки 28–29
рӯзро фаро мегирад. Ҳарорати ҳаво
дар ин моҳ мисли моҳи январ паст
мешавад. Бачаҳо бо яхмолакбозӣ,
чанасаворӣ, хоккейбозӣ машғул ме-
шаванд.

Ҷашнҳои зодрӯзи шоирони ширин-
калом Алишер Навоӣ, Мирзо Бобур
тантанавор гузаронида мешавад.

ДАРСИ 29.

Иҷрои машқҳои 122–125

Ба калимаҳои ифодакунандаи ному насаби одамон ва шахсҳо саволи **кӣ?** **киҳо?** гузошта мешавад.

Машқи 122. Калимаҳое нависед, ки саволхояшон **кӣ?** **киҳо?** бошанд.

Машқи 123. Аз рӯи расм касбу ҳунархояшонро гуфта, саволҳои мувофиқ гузоред.

Машқи 124. Бо номгузорӣ ба одамон аз рӯи мазмуни расм ҷумлаҳо тартиб диҳед.

Машқи 125. Калимаҳои аввалиро ба ҷойи нуқтаҳо кор фармуда, калимаҳои дигар созед.

Чашм – ...а

Моҳ – ...ӣ – ...ча

Анор – ...а – ...гул

Ватан – ...парвар – ...дӯст

Намуна: Китоб – китобхон – китобхона.

ДАРСИ 30.

Номи кишвару масканҳо

Номи кишвару масканҳоро бо ҳарфи калон менависанд. Ба онҳо саволи **ЧӢ?** гузошта мешавад.

Машқи 126. Матнро хонед, калимаи ифодакунандаи номи кишварро муайян кунед.

Ўзбекистон – Ватани маҳбуби мо

Ватанамон Ўзбекистон ном до-рад. Дар он намояндагони беш аз 130 миллат зиндагонӣ мекунанд. Ватанамон мисли модар ба мо меҳрубону ғамхор аст. Меҳоҳад, ки фарзандонаш доно, соҳибҳунар, ҷасуру тавоно шуда камол ёбанд. Шоду хуррам зиндагӣ кунанд.

Машқи 127. Хонед ва гӯед, ки кадоме аз калимаҳо номи шаҳрҳои кишварамонро ифода кардааст.

Бухоро, Хуршеда, Самарқанд, Гулрухсор, Неъмат, Рахш, Андиҷон,

Намангон, Фарзона, Фарғона, Навоӣ, Қашқадарё, Сирдарё, Ситорабону, Сурхондарё, Хоразм.

Машқи 128. Номи деҳаи худ ва гирду атрофи онро нависед.

ДАРСИ 31.

Номи ҳайвонҳо

Номи хоси ҳайвонҳо бо ҳарфи калон навишта шуда, ба онҳо саволи **ЧӢ?** **ЧИӢО?** гузошта мешавад.

Машқи 129. Матнро хонед ва номҳои хоси ҳайвонҳоро муайян кунед.

Бузаки Қингилапо

Рӯзе Гург аз пеши хонаи Бузаки Қингилапо мегузашт, овози Бузакро шунид. Бузак дари хонаашро тақ-тақ зада мегуфт:

– Алӯлакам, Булӯлакам, Хиштаки Сари Танӯракам, Токчапаракам,

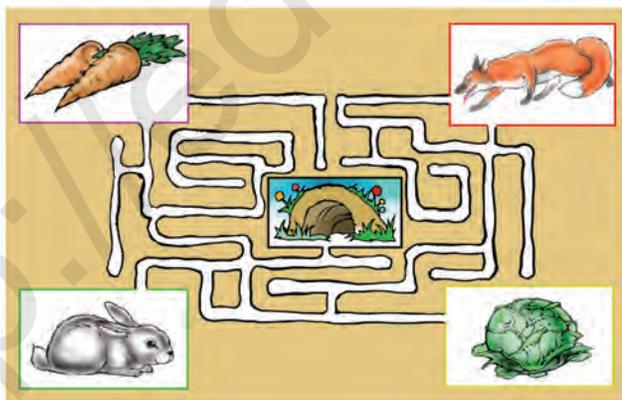
Мехчапаракам, Болошинакам, Таҳ-
шинакам, дарро кушоед! Дар шоха-
кам алаф, дар даҳонакам об, дар
пистонакам шир овардам. Бузичаҳо
дарро кушоданд. Бузак ба хонааш
даромад.

(Афсонаи халқӣ)

Машқи 130. Калимаҳое нависед, ки
номҳои хоси сағ ва аспҳоро ифода
карда бошанд.

Машқи 131. Ҳаракат кунед, ки
харгӯш бо ғизои дӯстдоштааш ба
чанголи рӯбоҳ наафтада, ба хо-
нааш дарояд.

Машқи 132. Бо кӯмаки хоҳар ва
бародарони калонсол номҳои хоси
ҳайвонҳоро нависед.

ДАРСИ 32.

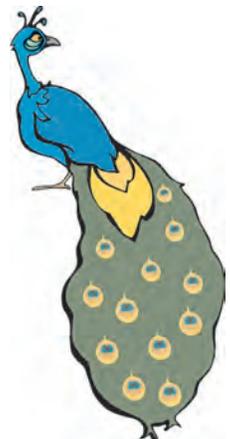
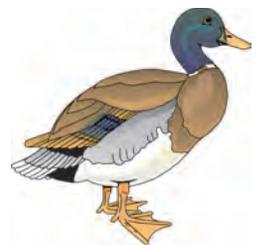
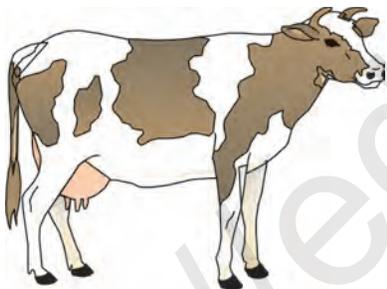
Иҷрои машқҳои 133–136

Ба предметҳои қондор са-
воли кӣ? киҳо? ва чӣ?
чиҳо? гузошта мешавад.

Машқи 133. Аз рӯи расм номи
паррандаву ҳайвонотро нависед. Ба
кадом савол ҷавоб шудани номҳоя-
шонро гӯед.

Машқи 134. Шеърро хонед. Номи ҳайвоноту ҷонварон ва ғизои дӯстдошташонро номбар кунед.

Баҳс

Дар рӯйи олам
Хӯрданӣ бисёр
Кадомаш ширин,
Ба кӣ чӣ даркор?
Ба мурғ – дона,
Ба сағ – устухон,
Ба барра – алаф,
Ба гурба – мушҷон.
Ба мурғобича –
Кирми лаби чӯ.
Моҳӣ
– ба наҳанг
Ин бегуфтугӯ.
Бо шӯру ғавғо
Гӯяд Калламуш:
– Аз ҳама ширин!
Дар дунё калӯш.

Анвар Обидҷон

Машқи 135. Бо чӣ кор машғул будани онҳоро гӯед.

Машқи 136. Аз рӯи расм ҷумлаҳо тартиб диҳед.

ДАРСИ 33.

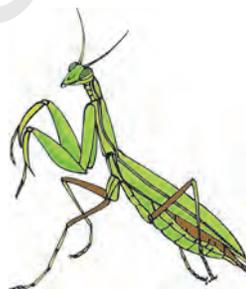
Иҷрои машқҳои 137–141

Машқи 137. Муайян кунед ва гӯед, ки калимаҳои поёни номи чиро ифода мекунанд.

Себ, олу, зардолу, шафтолу, нок, анор, хурмо.

Машқи 138. Аз рӯйи расм номҳояшонро нависед. Гӯед, ки кадоме аз онҳо бечонанд.

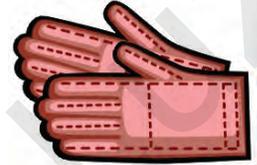

Машқи 139. Кадоме аз калимаҳои ифодакунандаи сарватҳои рӯйизаминӣ ба саволҳои **Чӣ? Чӣҳо?** ҷавоб мешаванд?

Пахта, ғалла, пилла, меваҳо, сабзавот.

Машқи 140. Аз рӯи расм номи предметҳои ҷонноку бечонро дар алоҳидагӣ нависед.

Машқи 141. Ба кадом савол ҷавоб шудани калимаҳои ифодакунандаи воситаҳои нақлиётро муайян кунед.

Киштӣ, самолёт, метро, троллейбус, трамвай, поезд, автомобил, автобус, таксӣ.

ДАРСИ 34.

Калимаҳои ифодакунандаи ҳаракати предмет

Калимаҳои ифодакунандаи ҳаракати предмет ба саволҳои **чӣ кор кард?** **чӣ кор мекунад?** ҷавоб мешаванд.

Машқи 142. Шеърро бурро хонед.
Калимаҳои ифодакунандаи ҳаракати
предметҳоро муайян намоед.

Тўйча

Мўрчабибӣ хона рӯфт,
Мўрчабибӣ шолӣ кӯфт.
Мўзачаи локӣ дӯхт,
Куртачаю тоқӣ дӯхт.
Сонӣ давид дарбадар,
Кард ба тўяш хабар.
Меҳмонакон омаданд,
Хурду калон омаданд,
Кулчаи ҷав марҳамат!
Оши палав марҳамат!
Мўрчабибӣ тўйча кард,
Дар лабаки ҷўйча кард.

Наримон Бақозода

Машқи 143. Ба ҷойи нуқтаҳо калимаҳои ифодакунандаи шуғли одамонро гузошта, ҷумлаҳоро дар шакли пурра ба дафтар нависед.

1. Рассом расм ... . 2. Муаллим дарс ... . 3. Раққоса ...

Калимаҳо барои истифода: ме-рақсад, мекашад, мегӯяд.

Машқи 144. Порчаи шеърро хонед, калимаҳои ифодакунандаи ҳаракати предметҳоро муайян намуда, саволҳо гузоред.

Дар хона менишастам,
К-овози булбул омад.
Аз ҷоям зуд бичастам:
– Фасли хуши гул омад.

Қурбон Муҳаммадӣ

Машқи 145. Калимаҳоро ҷобачо гузошта, ба саволҳо ҷавоб нависед.

Ронанда **чӣ** кор мекунад?
Ронанда мошин ... .

Дузанда чӣ кор мекунад?
Дӯзанда либос ...
Ҳофиз чӣ кор мекунад?
Ҳофиз суруд ... .
Шоир чӣ кор мекунад?
Шоир шеър ...

Калимаҳо барои истифода:
меронад, медӯзад, месарояд, мена-
висад.

Машқи 146. Бо чӣ ва кадом навъи
варзиш машғул буданашонро гӯед.
Оё Шумо ҳам бо ягон намуди
варзиш машғул мешавед?

Машқи 147. Шашто калимаи ифо-
дакунандаи ҳаракати предметро на-
висед.

ДАРСИ 35.

Иҷрои машқҳои 148–152

Машқи 148. Аз ҳиҷоҳо калимаҳои ифодакунандаи ҳаракати предмет тартиб диҳед ва савол гузоред.

Машқи 149. Матнро хонед, ба кадом савол ҷавоб шудани калимаҳои ифодакунандаи ҳаракату амалҳоро гӯед.

Арғунчак

Наврӯз оғози фасли баҳор, айёми кишту кор аст. Наврӯзро бо шодию нишот **пешвоз мегиранд**. Ҷарнавъ бозиҳо **ташкил мекунанд**. Дар рӯзҳои иди Наврӯз калонсолон барои духтарон дар шохҳои дарахтон **арғунчак мебанданд**. Онҳо

навбат ба навбат мепаранд. Агар дар вақти арғунчакпарӣ нағз ҳаво гиранду аз шохи дарахт нишонае гирифта, ба дугонаҳояшон диҳанд, пайи ҳам ду навбат мепаранд. Арғунчакпарӣ сурудҳои худро дорад. (Аз «Тазкираи адабиёти бачагон»)

Машқи 150. Кадоме аз онҳо тез ва оҳиста ҳаракат мекунанд? Ҳаракатҳояшонро ба ҷойи нуқта гузоред.

Оҳу ... – Хирс ... , Каждум... – Сангпушт ... , Ҷавон ... – Кӯҳансол ... , Моҳӣ ... – Фаввос (шиновар) ...

Машқи 151. Шеърро равон ва бурро хонед. Ба кадом савол ҷавоб шудани калимаҳои ифодакунандаи ҳаракати предметро гӯед.

Турна

Турна қатор меояд,
Арғамчинвор меояд.
Вақти баҳор меояд,
Мавсими кор меояд.

Дар мавсими баҳорон,
Дар домани кӯҳсорон.
Бисёр боло мепарад,
Ғазалсаро мепарад.
Турна қатор – арғамчин,
Болохонадор арғамчин.

Шеърӣ халқӣ

Машқи 152. Калимаҳои ифодакунандаи ҳаракати предметҳоро нависед ва саволхояшонро муайян кунед.

ДАРСҲОИ 36–37.

Иҷрои машқҳои 153–157

Машқи 153. Матнро хонед ва мазмунашро баён кунед. Савол гузоред ва калимаҳои ифодакунандаи ҳаракати предметҳоро ба дафтар нависед.

Мӯрча ва гамбӯсак

Мӯрча дон мекофт. Ногоҳ чаш-маш ба нонрезаи калон афтод. Ҳарчанд кӯшид, нонрезаро ҷунбонида натавонист. Гамбӯсак омада монд.

Вай ба дӯсташ ёрӣ расонид. Онҳо якҷоя нонрезаро бардошта, ба хонаи мӯрча оварданд.

Рӯзе гамбӯсак аз назди хонаи мӯрча мегузашт. Дӯсташ вайро ба хонааш таклиф намуд ва меҳмондорӣ кард.

Машқи 154. Аз рӯи расмҳо амалу ҳаракат ва машғулияти иҷрокардаи писараконро номбар кунед.

Машқи 155. Хонед ва номи чанде аз паррандагонро гӯед.

Паррандаҳо, биёед

Паррандаҳо, биёед

Пеши тирезаи мо!

Мунтазири шумоянд,
Нонҳои резаи мо.

Кабӯтарҳо, биншинед,
Донаҳоро бичинед.
Акнун ин мурғон серанд,
Меҳмони мо далеранд.

Абулқосим Лоҳутӣ

Машқи 156. Матнро хонед ва аз рӯйи мазмуни он саволҳо тартиб диҳед.

Гули лола

Лоларо ҳама дӯст медорад. Вай ороиш, назокати баҳор аст. Лола ҳамнишини бунафша, зебу ородиҳандаи дашту саҳро мебошад. Фасли баҳор халқ ба сайри лола мебароянд. Писару духтарон лола мечинанд.

Машқи 157. Бо калимаҳои дилхоҳи ифодакунандаи ҳаракати предмет ҷумлаҳо тартиб диҳед.

ДАРСИ 38.

Иҷрои машқҳои 158–161

Машқи 158. Ба кадом саволҳо ҷавоб шудани калимаҳои поёниро муайян кунед.

Меҳонад, менависад, рафт, гуфт, нишаст, дид, меравад, омад, сохт, тохт.

Машқи 159. Амал, ҳаракат ва машғулиятҳои зеринро номбар кунед.

Тарбияи ҷисмонӣ – бақои ҷавонӣ

Машқи 160. Чистонҳоро хонед, ҷаво-
башро гӯед. Ба калимаҳои ифодакунан-
даи ҳаракати предмет саволҳои мувофиқ
гузоред.

Мегардаду медавад,
Ба ҳеҷ ҷо намерасад.

(гомеғи)

Тофтем, бофтем,
Ба пушти кӯҳпартофтем.

(иғи ғиғоғи)

Машқи 161. Шеърро раво ба бур-
ро хонед. Калимаҳои ифодакунандаи
ҳаракати предметҳоро муайян намоед.

Деворака кофтем

Деворака кофтем,

Сӯзанака ёфтем,

– Сӯзанаки кӣ бошад?

– Сӯзанаки Назокат!

Назокатҷон – гули боғ

Зулфаконаш пари зоғ

Зулфаконаша бофтем,

Паси гӯшаш партофтем.

Шеъри халқӣ

ДАРСИ 39.

Калимаҳои ифодакунандаи аломати предмет

Калимаҳои ифодакунандаи аломати предметҳо ба саволҳои **чӣ хел?** **чӣ гуна?** ҷавоб мешаванд.

Машқи 162. Хонед ва гӯед, ки кадоме аз предметҳо паст асту кадоме баланд?

чӣ хел?

Бом

Осмон

Хона

Бино

Регӯда

Паст

Кӯҳ

Баланд

Бодом

Сафедор

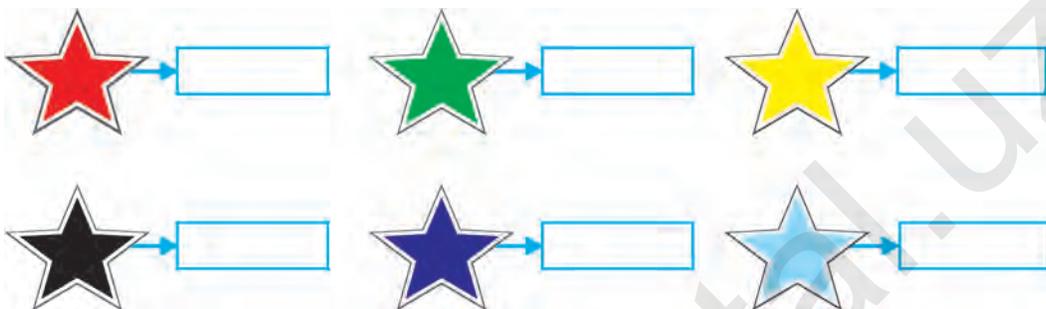
Асп

Шутур

Зинапоя

Манора

Машқи 163. Рангҳоро бо ном ба дафтар нависед.

 Машқи 164. Ранг ва аломатҳои ашъи хониш – бӯро нависед.

ДАРСИ 40.

Иҷрои машқҳои 165–168

Машқи 165. Калимаҳои ифодакунандаи аломати предметро нависед, ки онҳо ҳаҷму шакли онро ифода карда бошанд.

Намуна: калон, хурд.

Машқи 166. Аз рӯи расм номҳои гуфта, бо калимаҳои пас аз расм ба дафтар нависед.

фиребгар

вафодор

азимҷусса

хурдҷусса

нотарс

тарсончак

кутоҳумр

дарозумр

Машқи 167. Кадоме дарозу кадоме кӯтоҳ аст?

Занҷир, банди занҷир, қатора (поезд), ҳавопаймо (самолёт), ресмон, мӯй, мор, кирм.

Машқи 168. Панҷто калимаи ифодакунандаи аломатҳои предметро навишта, саволхояшро муайян кунед.

ДАРСИ 41.

Иҷрои машқҳои 169–172

Машқи 169. Ном, ранг ва аломати расмҳоро гӯед.

Машқи 170. Калимаҳои аз ҷиҳати шакл, сохт ва ҳаҷм хурду калонро номбар кунед.

Машқи 171. Хонед ва ба ҷойи саволҳо калимаи мувофиқ гузошта, ҷумлаҳоро ба дафтар нависед.

1. Шаб торик мешавад.
Рӯз (**чӣ хел?**) мешавад?
2. Шакар ширин мешавад.
Дору (**чӣ хел?**) мешавад?
3. Оби чашма соф (мусаффо, зулол, шаффоф) мешавад.
Оби ҷӯй (**чӣ хел?**) мешавад?

Калимаҳо барои истифода: равшан, талх, лойолуд.

Машқи 172. Ба саволҳо ҷавоб нависед.

1. Тиру камон дар кадом фасли сол бештар пайдо мешавад?
2. Дар он чӣ гуна рангҳо дида мешаванд?
3. Рангҳои рангинкамонро нависед.

ДАРСИ 42.

Иҷрои машқҳои 173–175

Машқи 173. Матнро хонед, калимаҳои ифодакунандаи аломати предметро ба дафтар рӯбардор кунед.

Шапалакҳо

Фасли баҳор буд. Офтоби дурахшон нур мепошид. Дар саҳро гулҳои рангоранг шукуфта буданд. Шапалакҳо аз гул ба гул паридани менишастанд. Онҳо шираю шарбати ширини гулҳоро мемакиданд.

Рӯзе ба гули сафед–шапалаки сафед, ба гули зард–шапалаки зард ва ба гули сурх–шапалаки сурх шишта шира меҳӯрданд. Ногоҳ фароштуруки калон паридани омад. Вай шапалакҳои сафед, зардро дида натавонист, вале шапалаки сурхро ба зудӣ дида, онро дошта гирифт.

Машқи 174. Ба кадом савол ҷавоб шудани калимаҳои хуб ва бадро гӯед.

Пас аз ҳар як ибора, пеш аз аломати вергул **рафтори хуб** ва **рафтори бад**, **гуфтори хуб** ва **гуфтори бад**ро илова карда хонед. Гӯед, ки чӣ хубу чӣ бад будааст?

ХУБ ва **БАД** **Рафтори хуб**

Пагоҳӣ аз хоб барвақт хестан, дасту рӯро бо собун шустан, дандонҳоро бо мисвок тоза кардан, сари вақт ба мактаб ҳозир шудан, пеш аз занг ва пеш аз омӯзгор ба ҷойи худ нишастан, дар иҷрои супориш ва машқу вазифаҳо ба шарикдарсон ёрӣ расонидан, либосу ашёҳои хонишро тоза нигоҳ доштан.

Рафтори бад

Пагоҳӣ аз хоб дер хестан, дасту рӯро нашустан, бо чашми хоболуд, ба мактаб омадан, бо табъи хира ва баҳонаҷӯӣ роҳи мактабро пеш гирифтани, ҳамчун хонандаи охирин пас аз омӯзгор ва шарикдарсон

ба синф даромадан, бе тайёри ва ашёҳои хонишро фаромӯш карда ба дарс омадан, ба тозагии либосу ашёҳои хониш безътибор будан.

Гуфтори хуб

Талаффузи бурро, овози форам, нутқи равон ва шунаво, фикри фаҳмо ва равшан, ростгӯӣ.

Гуфтори бад

Талаффузи носаҳеҳ, овози нофорам, нутқи ношунаво, норавон, фикри нофаҳмову норавшан, дурӯғгӯӣ.

 Машқи 175. Аз матни машқи 174 сето калимаи дилхоҳи ифодакунандаи аломати предметро интихоб карда, ҷумла тартиб диҳед.

ДАРСИ 43.

Иҷрои машқҳои 176–179

Машқи 176. Фаслу моҳҳои солро аз рӯи тартиб нависед.

Машқи 177. Бо ҷобаҷогузори калимаҳо ба саволҳо ҷавоб нависед.

хунук, гарм
Ҳаво (чӣ хел?)
мешавад?
сербориш,
камбориш

беғубор, соф
Осмон (чӣ хел?)
мешавад?
абрнок

хунук
Ҳарорати яхдон
(чӣ хел?)
мешавад?

гарм
Бухор-печка
(чӣ хел?)
мешавад?

Машқи 178. Матнро хонед, калимаҳои ифодакунандаи аломатҳои предметро муайян намуда, ба дафтар рӯбардор кунед.

Мӯрчаи сиёҳак

Дар канори қишлоқ мӯрчаҳои хурд, калон ва сиёҳу зард ҳамсоя буданд. Рӯзе як мӯрчаи хурди сиёҳак донаи гандум ёфт. Вай зӯр зад, зӯр зад, аммо гандумро бардошта натавонист. Мӯрчаи сиёҳак ёронашро ба ёрӣ даъват накард. Вай мехост, ки худаш танҳо донаи гандумро ба хонааш

бардошта барад ва ҳама ба ӯ таҳсин гӯянд. Дар ин вақт як мӯрчаи калони зард омад ва донаи гандумро бардошта бурд. Мӯрчаи сиёҳак худ ба худ гуфт: – Афсӯс, чӯраҳоямро ба ёрӣ ҷеғ назадам!

Машқи 179. Бо калимаҳои дилхоҳи ифодакунандаи аломати предмет ҷумлаҳо тартиб диҳед.

ДАРСИ 44.

Калимаҳои ифодакунандаи адади предмет

Калимаҳои ифодакунандаи адади предметҳо ба саволҳои **чандто?** **чӣ қадар?** ҷавоб мешаванд.

Машқи 180. Аз як то даҳ шуморида, рақамҳоро бо ҳарф нависед.

Машқи 181. Ба ҷойи нуқтаҳо ададҳои мувофиқро бо ҳарф нависед ва ҷумлаҳоро дар шакли пурра ба дафтар рӯбардор кунед.

1. Дар байрақи Ўзбекистон ...
 -то ситора ҳаст. 2. ... сол аз
 ... -... рӯз иборат аст. 3. ... соат
 ... шабонарӯзро ташкил медиҳад.
 4. ... рӯз ... ҳафта ба шумор
 меравад. 5. ... сол аз ... фасл
 ва ... моҳ иборат.

Ададҳо барои истифода: 12, 1,
 365-366, 24, 7, 4, 12.

 Машқи 182. Санаи рӯз, моҳ ва
 соли таҳсилро бо адад, баъд аз он
 бо ҳарф нависед.

ДАРСИ 45.

Иҷрои машқҳои 183–186

Машқи 183. Ба ҷойи нуқтаҳо ададҳоро
 бо ҳарф навишта, номи предметҳоро
 муайян намоед.

... мағз

1000

4

... шоха

... по

Машқи 184. Шеърро равон ва бурро хонед. Калимаҳои ифодакунандаи адад ва аломатҳои предметро муайян кунед.

Варзиши пагоҳӣ

Яку дую сею чор,
Дилҳои мо беқарор.
Ба варзиши навбатӣ
Саф бастаему тайёр.

Мо чолоку чаққонем,
Сӯйи мактаб равонем.
Аз варзиши пагоҳӣ
Ҳаргиз ақиб намонем.

Барвақт хеста аз хоб,
Худро диҳем обутоб!
Варзиши мо, бачаҳо,
Қувват диҳад беҳисоб.

Алӣ Бобочон

Машқи 185. Тезгӯякро бо як нафас тез ва бурро талаффуз кунед.

Аз як дара себ омад, аз як дара сел.

Машқи 186. Шаклу навишти ададҳои поёниро дар хотир нигоҳ дошта, аз онҳо ҷумлаҳо тартиб диҳед.

1-ум, 3-юм, 5 дона, 6 нафар

ДАРСИ 46.

Иҷрои машқҳои 187–190

Машқи 187. Ба ҷойи нуқтаҳо ададҳоро бо рақам нишон диҳед.

Баҳои аъло – ...

Баҳои хуб – ...

Баҳои қаноатбахш –

Баҳои ғайриқаноатбахш –

Машқи 188. Аз калимаву ададҳои зерин ибораҳо тартиб диҳед.

И

И

Машқи 189. Аз матни шеърӣ калимаҳои ифодакунандаи ҳаракат, аломат ва адади предметҳоро муайян кунед.

Бозичаҳо

Ҳамроҳи худ, падарҷон,
Баред маро ба кӯча.
Гиред аз бароям
Бисёр, бисёр бозича:

Як сагчаву як шерча,
Як аспчаву як хирсча,
Бахмалпӯшак гурбача,
Рангин, нақшин тӯтича.

Розия Озод

Машқи 190. Номи рӯзҳои ҳафтара ба дафтар нависед. Ададҳои дар таркибашон бударо муайян кунед.

ДАРСИ 47.

Иҷрои машқҳои 191–192

Машқи 191. Хонед ва ададҳои таркиби ҷумлаҳоро бо ҳарф нависед.

1. Тахтаи шатранҷ 64 катакча дорад.

2. Одамон дар дасту по 20-то ангушт доранд.

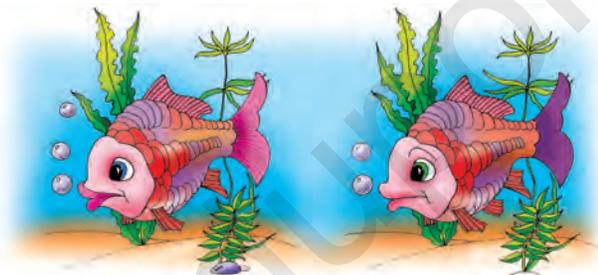
3. Дар қуттии гӯгирд 40 дона гӯгирддона мешавад.

4. Хона 4 кунҷ (гӯша) дорад.

5. Паррандагон 2-то бол, 2-то по ва 8-то панҷа доранд.

Машқи 192. Тасвирҳоро муқоиса намуда, 9-то фарқияташонро гӯед.

ДАРСИ 48.

Калимаҳои ифодакунандаи шахсҳо

Ман, ту, вай, ӯ, мо, шумо, онҳо калимаҳои ифодакунандаи шахсҳо мебошанд. Ба саволҳои кӣ? киҳо? ҷавоб мешаванд.

Машқи 193. Аз руйи мазмуни матн саволҳо тартиб диҳед. Калимаҳои ифодакунандаи шахсҳо муайян кунед.

Меҳмоннавозӣ

Ба хонаи мо ду нафар дӯстам омаданд. «Хуш омадед, нури дида тоҷи сар!» гуфта онҳоро пешвоз гирифтам. Барояшон дастархон паҳн кардам. Ба рӯи дастархон нон, мавиз, мева ва маҳсулоти қаннодӣ гузоштам. Дӯстонам хурсанд шуданд. Пеш аз бозгашт бо хоҷиши дӯстон модаркалонам барояшон афсонаҳои «Кадуи ғелон», «Нахӯдак», «Харгӯши шердил»-ро гуфт.

Машқи 194. Бо калимаҳои ифодакунандаи шахсҳои ман, ту, вай, ӯ, мо, шумо, онҳо ҷумлаҳо нависед.

ДАРСИ 49.

Иҷрои машқҳои 195–197

Машқи 195. Матнро хонед, калимаҳои бо ранги сиеҳ навишташударо бо калимаҳои ифодакунандаи шахсҳо иваз

карда, ҷумлаҳои якум, сеюм ва охи-
ринро ба дафтар рӯбардор кунед.

Духтаракони лолачин

Духтаракон барои чидани лола
ба кӯҳ баромада буданд. Бисёр
роҳ гаштанд. Шоира дар пастхамӣ
лолаҳои сурхро дида монд ва ба
дугонаҳояш гуфт. Онҳо хурсанд
гашта, ба лолачинӣ машғул шу-
данд. Ногоҳ дар осмон абри сиёҳ
пайдо шуд. Шамоли сабук вазид.
Борон борид. Дугонаҳо ба зудӣ
роҳи деҳаро пеш гирифтанд.

Машқи 196. Матнро хонед, калимаҳои
ифодакунандаи ном ва шахсоро муайян
кунед. Аз рӯи мазмуни матн саволҳо
тартиб диҳед.

Ҳунарманд

Падари Сорбон ҳунарманд аст. Аз
чӯб асбобҳои гуногуни рӯзгор, аз
қабилӣ тахтаи гӯштпоракунии, тах-
таи угротайёркунии, қошуқ, обгардон,
гуппичӯбро метарошад. Дару дар-

воза ва тирезаҳои гуногуннақш ме-
созад.

Сорбон баъд аз тамомшавии дарс
ба назди падараш меояд. Ба кор-
ҳои ӯ кӯмак мерасонад. Сорбон дар
оянда мисли падараш ҳунарманд
шудан мехоҳад.

Машқи 197. Бо калимаҳои ифодаку-
нандаи шахси мову шумо, моён,
шумоён ҷумлаҳо тартиб диҳед.

ДАРСИ 50.

Иҷрои машқҳои 198–201

Машқи 198. Ба калимаҳои ифодаку-
нандаи сарватҳои зеризаминӣ саволҳои
мувофиқ гузоред.

Тилло, ангишт, нафт, газ, оҳак,
бӯр.

Машқи 199. Аз шеър калимаҳоеро ёбед,
ки ба саволи **Чӣ хел?** ҷавоб шаванд.

Ширинхӯрак

Модарҷонам, модарҷон,
Ман шудам дарди дандон,

Ба дарди ман гунаҳкор,
Наботи саҳти бозор.
Модарҷонам, модарҷон,
Зӯр аст дарди дандон.
Тоқат надорам дигар,
Деҳ қанди мулоимтар!

Турсунбой Адашбоев

Машқи 200. Аз рӯйи расм номи предметҳоро нависед ва аз чанд ҳарфу овоз иборат буданашонро гӯед.

Машқи 201. Дутоғӣ калимаҳои ифодакунандаи ном, аломат, ҳаракат ва адади предметҳоро нависед.

НУТҚ. ҶУМЛА

ДАРСҲОИ 51—52

Нутқи даҳонӣ

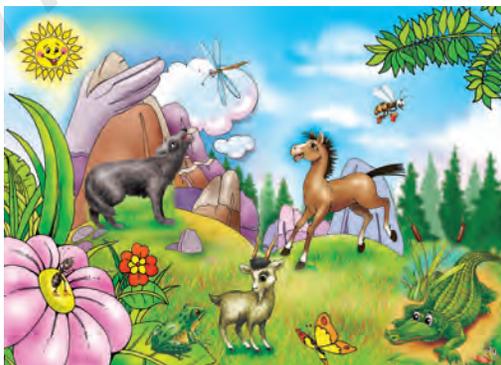
Машқи 202. Матнро хонед ва фикратонро аз рӯйи мазмуни он баён кунед.

Бачаи баодоб

Мақтаб тартиб ва қоидаҳои таълиму тарбияро дорад. Донишомӯзонро тарбия намуда, дониш меомӯзонад. Хонандае, ки ба тартиб ва қоидаҳои мақтаб амал мекунад, бачаи баодоб ба шумор меравад. Бачаи баодоб асбобу анҷомҳои хониш, либоси худро тозаву озода нигоҳ медорад. Мунтазам ба дарсҳо иштирок мекунад. Аз ҳамаи фанҳои баҳои аъло мегирад. Бе иҷзати омӯзгор аз синф берун намебарояд. Ба хурду калон салом мегуяд.

Машқи 203. Аз руйи расм бо саволу ҷавоб фикратонро баён кунед.

Машқи 204. Аз «Китоби хониш» ҳикояи дилхоҳро хонед. Мазмунашро пеш аз саршавии дарс ба шарикдарсон баён кунед.

ДАРСҲОИ 53–54.

Иҷрои машқҳои 205–208

Машқи 205. Шеърро хонед, фикратонро аз рӯи мазмуни он баён кунед. Оё Шумо ҳам нияти мусаввир шуданро доред?

Расм мекашам

Бо чашми рассомӣ кунам,
Бар олами зебо назар.
Созам ба нӯги мӯйқалам,
Як олами нав ҷилвагар.

Андар биёбон мекашам,
Нав-нав дарахти сабзу тар.
Бигзор гардад ҷӯли хушк,
Табдил ба боғи пурсамар.

Рауф Толиб

Машқи 206. Матнро хонед, тартиб ва қоидаи бозии «Парид-парид»-ро фаҳмонед.

Парид-парид

Бачагон дар лаби ҷӯй, болои майса давра нишастанд. Нодираи донова зирак сардор шуд.

– Мусича парид! – гуфт Нодира. Ҳама дасти росташонро боло карданд.

– Сӯзанак парид!

Ҳама даст бардоштанд. Ҳамин тавр, «булбул парид», «майна парид» гуфта Нодира ба бачаҳо менигарад, ки ҳамаи онҳо даст боло мекунанд.

Баъд гуфт:

– Гӯсфанд парид.

Касе даст набардошт. Боз:

– Лаклак парид! – гуфт, ки ҳама даст бардоштанд. Нодира чанд паррандаро тез-тез ном гирифта, «парид-парид» гӯён даст бардоштагон ё набардоштагонро назорат мекард, якбора:

– Гов парид! – гуфт. Насим дар ғафлат монда, даст бардошт. Нодира ва бозингарони дигар:

– Гов намепарад, – гуён Насимро ба миёнаи давра даъват карданд. Насим дар байн рост истода, мувофиқи шарти бозӣ омодаи рақс шуд.

Бачаҳо сароиданд. Насим ба рақс даромад.

Машқи 207. Суханони пандомӯзро хонед ва фикратонро баён кунед.

Меҳнат фаровон мекунад,
Танбалӣ вайрон мекунад.

Ҳурмати худ–ба дасти худ.

 Машқи 208. Пеш аз саршавии дарс оид ба мавзӯи «Паррандагон–дӯсти мо» фикратонро баён кунед.

ДАРСҲОИ 55–56.

Нутқи хаттӣ

Машқи 209. Матнро хонед, номи растании аҷоибии пирамард гуфтаро муайян кунед. Сипас номи растаниҳоеро, ки дар деҳатон месабзанд, ба дафтар нависед.

Растании аҷоиб

Ман дар вақти бозгашт аз сайри кӯҳ растании гулҳояш зарди бӯйи хуш доштаро овардам. Пирамарде ин растаниро дар дасти ман дида, пурсид:

— Ин чӣ, писарам?

— Растанӣ, — ҷавоб додам ман.

— Номаш чӣ?

Ман ба ин савол ҷавоб дода на-тавонистам, зеро чӣ ном доштани онро ба ман ҳеҷ кас нагуфта буд.

— Ин растаниро «Бӯйи модарон» меноманд, — гуфт пирамард.

Дар гузашта дар ҷойҳои мо, дар кӯҳистон духтур набуд. Мо худамонро бо ҳар гуна растаниҳо муолиҷа мекардем. Гули «Бӯйи модарон» ба бисёр дардҳо даво. Пирамард гуфт, ки агар ин растаниро дар об ҷӯшонем, аз чойи кабуд фарқ намекунад.

(Аз китоби «Муғза»)

Машқи 210. Бо интихоби мавзӯи «Ман – ёрирасони корҳои мода-рам» фикратонро хаттӣ баён кунед.

ДАРСҲОИ 57–58.

Иҷрои машқҳои 211–213

Машқи 211. Агар дар катакчаҳои холи ҳарфҳои даркориро гузored, номи паррандагонро мехонед.

Ҳарфҷадвал

Машқи 212. Матро хонед, тартибу қоидашро фаҳмонед. Бозии дӯстдоштаатонро муфассал нависед.

Бойчечакбозӣ

Имрӯз офтоби баҳорӣ бачагонро ба ҷойи бозӣ барвақт овард. Қариб бист нафар ҷамъ шуданд. Ҳама қарор доданд, ки бойчечакбозӣ

кунанд. Наргису Лоларо сардор хостанд. Ду сардор дар ду сӯйи бозиҷой истода баробар:

— Ёр, ёри ман кӣ?! – гуфтанд.

Қисме аз бачаҳо ба сӯйи Наргис давиданд, қисми дигар ба тарафи Лола. Ҳамин тариқ, ду гурӯҳ шуданд. Наргису Лола сангча руст карданд.

Навбати аввал насиби гурӯҳи Лола шуд.

Ёрони Наргис ба канори бозиҷой рафтанду паҳлӯи ҳамдигар, ҳар кадоме дар дурии се-чор қадам дар «хонаҳояшон» (шартӣ) нишастанд.

Лола бо дастаи «бойчечак» (шартӣ) дар пеши сафи ёронаш истод. Дигарон ҳам ба даст яктоӣ «бойчечак» гирифтанд. Бо ишораи Лола ба гуфтани суруди «Бойчечак» шурӯъ карданд.

С. Айнӣ

Машқи 213. Мазмуни афсонаҳои аз модар ва модаркалон шундаатонро мухтасар нависед.

ДАРСҲОИ 59–60.

Ҷумла

Машқи 214. Бо навиштани ҷумлаҳо ҷавоби саволҳоро муайян кунед.

калон, васеъ

Дарё (чӣ хел?) мешавад?

чуқур

хурд, танг

Ҷӯй (чӣ хел?) мешавад?

паст

Машқи 215. Аз рӯи мазмуни расм фикратонро баён кунед ва ҷумлаҳо тартиб диҳед.

Машқи 216. Ҷумлаҳои дилхоҳ тартиб диҳед.

Намуна: 1. Офтоб баромад.
2. Модарам нон пухт.
3. Дониш чароғи ақл аст.

Машқи 217. Шеърро равон ва бурро хонед. Онро ба ҷумлаҳо ҷудо кунед.

Офтоб

Офтоб, баро ба рӯям,
Нуқрапӯпак ба мӯям,
Ҳалқаи зар ба гӯшам,
Чойники чой ба пешам,
Рехта диҳам ба хешам,
Ба хешаки хушрӯям,
Хушрӯи қиссагӯям.

Шеъри халқӣ

Машқи 218. Бо ҷобачогузори ҳарф дар катакчаҳои ҳолӣ ҷумлаи «Наврӯз оғози рӯзи нав аст»-ро нависед.

ДАРСҲОИ 61–62.

Иҷрои машқҳои 219–220

? **Машқи 219.** Хонед ва ба саволҳо ҷавоб нависед.

Ба замин чӣ нур мепошад?
Хазандаи захрзананда
чӣ ном дорад?

Ҷонвари дар пушт
хордор чӣ ном дорад?

Ҷонвари дар об
шинокунанда чӣ ном
дорад?

Ҳашароте, ки дар зери
замин, дарахтон ва

дигар маҳал умр мегузаронад, чӣ ном дорад?

Ҳашароти нешаш захрдор чӣ ном дорад?

Намуна: Қонвари дар пушт хордор хорпушт ном дорад.

Машқи 220. Қумлаҳоро ба дафтар нависед ва ба зери садоҳои хоси ҳайвонҳо хат кашед.

1. Сағ аккос мезанад. 2. Гурба мияв-мияв мегӯяд. 3. Модагов баъос мезанад. 4. Хар ҳангос мезанад. 5. Барра «ба-ба» мегӯяд.

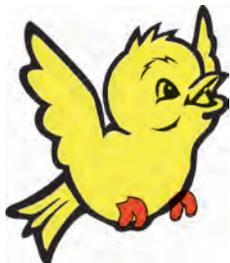
ДАРСҲОИ 63–64.

Иҷрои машқҳои 221–224

Машқи 221. Зарбулмасалҳоро хонед ва дар ин хусус фикратонро баён намоед.

1. Китоб сарчашмаи дониш аст.
2. Нон аз калон, об – аз хурд.
3. Забони хуш – посбони сар.
4. Илм равшанӣ аст, нодонӣ – то-риқӣ.

Машқи 222. Аз руйи расм ба ҷойи нуқтаҳо номашонро навишта, ҷумлаҳо тартиб диҳед.

.....

хониш
мекунад

.....

баромад

... пухт

Машқи 223. Матро хонед ва аз чанд ҷумла иборат буданашро гӯед. Аз рӯйи мазмуни он саволҳо тартиб диҳед.

Ташаккур, Саидҷон!

Саидҷон бегоҳӣ аз мактаб меомад. Ногоҳ ӯ ба чизе пешпо хӯрд. Ба замин нигоҳ карду чашмонаш калон-калон кушода шуда монд. Дар роҳ ҳамёни касе афтода мондааст. Саидҷон ҳамёнро зуд гирифта, аз назар гузаронид. Дар он пул, шиноснома, гувоҳномаи ҳарбӣ ва

боз чанд ҳуҷҷати дигар буданд. Шиносномаро кушода, ба сурат зеҳн монд. Муроди Вализода, охир, ин муаллими худам-ку!

Саидҷон давон-давон ба хонаи Вализода рафт.

– Муаллим, магар ин ҳамёни шумо нест? – гуфт.

Муроди Вализода, ки дар кучо афтидани ҳамёнашро намедонист ва ҳоло хафа менишаст, аз ёфт шудани он хеле шод шуд.

– Ташаккур, Саидҷон! – гуфт ӯ.
– Намедонистам, ки чӣ кор кунам. Маро хеле хурсанд кардӣ, писарам.

(Б. Умаров)

Машқи 224. Панҷто ҷумла нависед.

ДАРСИ 65.

Иҷрои машқҳои 225–229

Машқи 225. Бо калимаҳои поёни ҷумлаҳо тартиб диҳед.

Алла, ғалла, калла, пилла, малла.

Намуна: Аз пилла матоъҳои навъашон олі тайёр карда мешаванд.

Машқи 226. Аз рӯйи расму тасвир ҷумлаҳо тартиб диҳед.

Машқи 227. Матнро хонед, аз чанд ҷумла иборат буданаширо гӯед. Баъд аз он саволҳо тартиб диҳед.

Раъно

Раънои хурдакак ба дарди чашм тоқат карда натавониста, мегиристу халос. Вақте ки модараш ўро ба духтур бурданӣ мешуд, Раъно тарсида:

– Не, духтур укол мекунад, – ме-
гуфт.

Рӯзе аз мағоза омада истода модараш Раъноро ба хонае даровард. Онҳоро зани хандонрӯе, ки дар тан либоси сап-сафед пӯшида буд, пешвоз гирифт.

– Биё, духтарчаи нағз, – гӯён ӯ Раъноро бардошта ба курсӣ шинонду ба чашмонаш ду чакра об чакконд.

Чашмони Раъно дуруст шуда рафтанд.

Боре як чашми лӯхтакчаи Раъно афтид. Раъно тозон ба пеши модаркалон омада гуфт:

– Бибиҷон, биёед зочаамро ба духтур барем, чашми вай ҳам дуруст шавад.

(М. Қозиҷонов)

Машқи 228. Зарбулмасалҳоро хонед ва оид ба он фикратонро баён кунед.

1. Салом аз хурду калом аз калон.
2. Худписанд писанди халқ набошад.

Машқи 229. Ҷумлаҳои дукалимагӣ тартиб диҳед.

Бар – бор – бур – бур, тор – тар – тир, гул – гӯл, дониш – хониш, мӯй – рӯй.

Машқи 233. Матнро хонед ва пас аз он калимаҳои ифодакунандаи ҳаракати предметро ба дафтар рӯбардор кунед.

Саги чашмгурӯсна

Саге дар пеши дӯкони қассоб устухоне ёфтӯ саросема ба даҳонаш гирифта, гурехта рафт.

Якчанд саги дигар дида, аз пасаш давиданд. Саг бо тамоми қувваташ худро ба тарафи дарё заду аз кӯпрук гузашта истода, назараш ба об афтада монд. Дид, ки як саги дигар як устухони калонро ба даҳон гирифта, баробари ӯ медавад. Ин акси худӣ вай буд.

«Оҳо, устухони вай аз устухони ман калонтар-ку!» – аз дил гузаронд саг ва устухонашро партофта,

худро ба об андохт. Устухон ҳам ҳамроҳи ӯ ба об рафт.

Об тез буд, саги чашмгурусна бо сад азоб шино карда фаҳмид, ки «аз ин мондаву аз он ронда шудааст». (Афсонаи халқӣ)

Машқи 234. Панҷтоӣ калимаи дар таркиб ҳамсадои ъ (аломати сакта) ва шадда доштаро нависед.

Машқи 235. Калимаҳои зеринро ба дафтар хушхат нависед.

Хурсанд, тануманд, чобук, мадад-расон.

ДАРСИ 68.

Такрори мавзӯҳо

1. Ҳарфҳои алифборо аз рӯи тартиб номбар кунед.

2. Аз таркиби алифбо садонок ва ҳамсадохоро дар алоҳидагӣ ҷудо намоед.

3. Миқдори ҳарф ва овозҳои калимаи «**ДОНИШ**»-ро муайян кунед.

ЛУҒАТИ КАЛИМАҶОИ ДУШВОРҶАҲМ

А

Айём – замон, вақт,
фасл

Анъана – расму
оин

Б

Базм – зиёфат,
тӯй

Бақо – абадият,
ҷовидӣ, бардавомӣ

Бемор – касал,
мариз

В

Вафо – ба ҷо
овардани ваъда, са-
доқат

Воқиф – огоҳ, бо-
хабар, ҳолдон

Ваҳдат – ягонагӣ,
муттаҳидӣ

Г

Ганчина – кони
чизҳои қиматбаҳо

Густурдан – паҳн
кардан

Ғ

Ғазалсаро –
ғазалхон

Д

Дашт – саҳро,
биёбон

Даъват – ҷеғ
задан, таклиф
намудан

Дурахшон –
тобон, равшан

З

Зуллол – соф

Завқ – лаззат,
маза

Зебанда – шинам,
сазovor

И

Интизом –

тартиб, ботартибӣ

Иқлим – кишвар,
вилоят

К

Калом – сухан,
гап, гуфтор

Кулол – кӯзасоз,
косасоз

Кӯшидан – кӯшиш
кардан, ҷаҳд
кардан

Қ

Қобил –
қабулқунанда

Л

Лоиқ – шоиста, са-
зовор

М

Маврид – ҳангом,
мавқеъ

Манзил – истгоҳ,
ҷойи зист

Маскан – ҷойи исти-
қомат

**Машъал (машъ-
ала)** – чӯби сараш
аз латтаҳои равға-
нолуд иборат, ки
баробари афрӯхтан
равшани мебахшад

Н

Нафъ – фоида,
манфиат

Нишот – шодӣ, хур-
сандӣ, шодмонӣ,
хуррамӣ

П

Пайкар – тан, бадан

С

Савт – садо, овоз

Сатр – як хат, як
хати навишташуда

Сармо – хунукӣ,
сардӣ

Саҳл – осон, ночиз

Соф – пок, покиза

Сулҳ – оштӣ

Суръат – тезӣ,
тезии ҳаракат ва
фаъолият

Т

Тараннум –
замзама кардан,
хондан, сурудхонӣ

Тароват – тарию

тозагӣ, шодобӣ,
ҳусн

Таҳсин – таъриф,
офарингӯӣ

Таъзим – иззат кардан,
ҳурмат кардан

У

Укол – сӯзан-дору

Ф

Фаровон – бисёр,
зиёд

Фаррош – хизматгор,
рӯбучинкунанда

Х

Хуррам – шод,
хурсанд, шодмон,
хуш

Хиёбон – кӯча, роҳи
кушод ва ҳамвор

Ҳофиз – сароянда

Ч

Чолок – чаққон

Ҷ

Ҷонфидо – ҷон
бахшидан

Ҷавҳар – моҳият

Ш

Шатранҷ – шоҳ-
мот, шахмат

Шаффоф – соф,
зулол, беғубор

Шаҳд – асал, ан-
губин

Ширкат – иштирок
кардан, шарик
будан

Э

Эҳсос – ҳис кардан

Эҳтиром – ҳурмат,
иззату икром

Эъзоз – ҳурмат, из-
зат

МУНДАРИҶА

Корбасти овоз ва ҳарф дар калимаҳо

Дарси 1.	Талаффузи овоз ва ҳарфҳо.....	3
Дарси 2.	Ҷобачогузори ҳарфҳо.....	4
Дарси 3.	Иҷрои машқҳои 7–10.....	5
Дарси 4.	Дарёфти овозҳои мувофиқ... ..	7
Дарси 5.	Иҷрои машқҳои 15–19.....	9
Дарси 6.	Иҷрои машқҳои 20–22.....	11
Дарси 7.	Афзоиш ва ихтисоршавии ҳарфу овозҳо.....	12
Дарси 8.	Иҷрои машқҳои 28–32.....	14
Дарси 9.	Иҷрои машқҳои 33–37.....	16
Дарси 10.	Алифбо дар рақамҳо.....	19
Дарси 11.	Иҷрои машқҳои 43–45.....	20
Дарси 12.	Иҷрои машқҳои 46–49.....	21
Дарси 13.	Табдилшавии ҳарфу овозҳо.....	23
Дарси 14.	Иҷрои машқҳои 53–55.....	24
Дарси 15.	Ҳарфҳо ва овозҳои садонк.....	25
Дарси 16.	Иҷрои машқҳои 61–65.....	26
Дарси 17.	Иҷрои машқҳои 66–70.....	28
Дарси 18.	Ҳарф ва овозҳои ҳамсадо.....	29
Дарси 19.	Иҷрои машқҳои 76–79.....	31

Дарси 20.	Иҷрои машқҳои 80–84	33
Дарси 21.	Иҷрои машқҳои 85–89	35
Дарси 22.	Ҳиҷо	36
Дарси 23.	Иҷрои машқҳои 94–97	38
Дарси 24.	Иҷрои машқҳои 98-101	39
Дарси 25.	Иҷрои машқҳои 102–107 ...	41

Корбасти калимаҳо дар нутқ

Дарси 26.	Калима.....	43
Дарси 27.	Иҷрои машқҳои 113–117 ...	45
Дарси 28.	Номи одамон ва шахсҳо ..	47
Дарси 29.	Иҷрои машқҳои 122–125 ...	49
Дарси 30.	Номи кишвару масканҳо....	51
Дарси 31.	Номи ҳайвонҳо	52
Дарси 32.	Иҷрои машқҳои 133–136 ...	54
Дарси 33.	Иҷрои машқҳои 137–141 ...	56
Дарси 34.	Калимаҳои ифодакунандаи ҳаракати предмет.....	58
Дарси 35.	Иҷрои машқҳои 148–152 ...	62
Дарсҳои 36–37.	Иҷрои машқҳои 153-157	64
Дарси 38.	Иҷрои машқҳои 158–161 ...	67
Дарси 39.	Калимаҳои ифодакунандаи аломати предмет.....	69
Дарси 40.	Иҷрои машқҳои 165–168 ...	70
Дарси 41.	Иҷрои машқҳои 169–172 ...	72
Дарси 42.	Иҷрои машқҳои 173–175 ...	74
Дарси 43.	Иҷрои машқҳои 176–179 ...	76

Дарси 44.	Калимаҳои ифодакунандаи адади предмет.....	78
Дарси 45.	Иҷрои машқҳои 183–186 ...	79
Дарси 46.	Иҷрои машқҳои 187–190 ...	81
Дарси 47.	Иҷрои машқҳои 191–192 ...	82
Дарси 48.	Калимаҳои ифодакунандаи шахсҳо	83
Дарси 49.	Иҷрои машқҳои 195–197 ...	84
Дарси 50.	Иҷрои машқҳои 198–201 ...	86

Нутқ. Ҷумла

Дарсҳои 51–52.	Нутқи даҳонӣ.....	87
Дарсҳои 53–54.	Иҷрои машқҳои 205-208	89
Дарсҳои 55-56.	Нутқи хаттӣ	91
Дарсҳои 57-58.	Иҷрои машқҳои 211–213.....	93
Дарсҳои 59-60.	Ҷумла.....	95
Дарсҳои 61-62.	Иҷрои машқҳои 219–220.....	97
Дарсҳои 63-64.	Иҷрои машқҳои 221–224.....	98
Дарси 65.	Иҷрои машқҳои 225–229.....	100
Дарсҳои 66–67.	Иҷрои машқҳои 230–235.....	103
Дарси 68.	Такрори мавзӯҳо	105
Луғати калимаҳои душворфаҳм.....		106

Чориев, Таваккал.
Ч-78 Забони модарӣ: Китоби дарсӣ барои дониш-
омӯзони синфи 1-уми мактабҳои таълими
миёнаи умумӣ. (Т. Чориев. Нашри нӯҳум). — Т.:
«O‘zbekiston», 2019. — 112 с.

ISBN 978-9943-01-062-8

УЎК 811.222.8(075)
372.881.1(075)
КБК 81.Точ-9

O‘quv nashri

TAVAKKAL CHORIYEV

ONA TILI

Ta’lim tojik tilida olib boriladigan umumiy
o’rta ta’lim maktablarining 1-sinfi uchun darslik

(Tojik tilida)

То‘qqizinchi nashr

Original-maket «O‘zbekiston» nashriyot-matbaa ijodiy uyida tayyorlandi.
100011, Toshkent, Navoiy ko‘chasi, 30.

Муҳаррир Ч. Эшонқулов

Муҳаррири техникӣ Т. Харитоновна

Муҳаррири бадеӣ К. Зокирова, Х. Қутлуқов

Мусаввирон: Р. Эгамбердиев, И. Холхўҷаев

Саҳифабанди компютерӣ Н. Ахмедова

Литсензияи нашриёт АИ №158, 14.08.2009.

Ба чопаш 23 январи соли 2019 иҷозат дода шуд.

Андозаи 70×90^{1/16}. Бо усули офсет дар қоғази офсет чоп
шудааст. Гарнитурани «Virtek Pragmatica». Кегли 18, 16.

Ўзъи чопии шартӣ 8,19. Ўзъи нашрию ҳисобӣ 8,5.

Адади нашр 7767 нусха. Супориши №430.

Дар матбааи Ширкати саҳҳомии табъу нашри «Sharq»,
100000, шаҳри Тошканд, хиёбони Буюк Тўрон,
41 чоп шудааст.